herpy

VARANER

Nilvaran

Varanus niloticus

Varanus niloticus er en av Afrikas største øgler: opptil 2 m lang, vannglad, rask og svært forsvarsvillig. Som voksen krever den et helt rom.

Familie: Varanidae Engelsk: Nile Monitor Tidligere navn: *Varanus ornatus* Publisert 16. november 2026

FAKTABOKS

DYRET

Voksenstørrelse	**120-220 cm** total lengde inkl. hale
Vekt	**6 000-15 000 g**
Levealder	**10-20 år**
Aktiv	**Om dagen**
Levevis	**Trelevende, gravende og semiakvatisk**
Biotop	**Savanne og våtmark**
Vanskelighetsgrad	**Ekspert**

STELL

Min. terrarium	**400 × 200 × 150 cm** L × B × H for 1 voksent dyr
Temperatur, dag	**26-32 °C**
Varmeplass	**35-45 °C**
Temperatur, natt	**22-26 °C**
Luftfuktighet	**50-70 %**
Vann	**Vanndel** dybde 30-50 cm
Vanntemperatur	**24-28 °C**
UVB	**Nødvendig** Ferguson-sone 3
Kosthold	**Insekter, virveldyr og mark/snegler**
Holdes	**Alene**

AVL

Formering	**Eggleggende**
Kjønnsmoden	**24-48 mnd.**
Kullstørrelse	**5-60 egg**
Kull per år	**1**
Inkubasjon	**120-300 dager** ved 27-30 °C

VERN OG PAPIRER

CITES	**Liste II**
EU-vedlegg	**Vedlegg B**
IUCN	**Livskraftig (LC)**

Om arten

Arten er en stor, kraftig bygd varan med en høy, sammentrykt hale som brukes som ror i vann og som våpen ved forsvar. Voksne dyr er gråbrune til olivengrønne med gule flekker og tverrbånd på rygg, lemmer og hale, mens buken og strupen er lysere med mørke tverrbånd. Hodet er høyt, og hos voksne er tennene stumpe og velegnet til å knuse snegle- og krepsdyrskall. Ungene er svarte med gule tverrbånd og gule tegninger på hode og hals og er langt mer fargerike enn de voksne. Kjønnene ligner hverandre.

V. niloticus blir 120-220 cm inkludert hale, i sjeldne tilfeller opptil 244 cm. Snute-kloakk-lengden er omtrent 50 cm hos et dyr av gjennomsnittsstørrelse og opptil omtrent 80 cm. Store voksne dyr veier 6-15 kg, enkelte opptil 20 kg, men det er også oppgitt helt ned til 1-2 kg for voksne dyr i noen bestander. Nyklekte unger er 17-30 cm lange og veier omtrent 26 g, og de vokser raskt når de får rikelig med mat.

Taksonomien er ikke endelig avklart. *V. niloticus* er tradisjonelt et artskompleks. Dyr fra regnskogene i Vest- og Sentral-Afrika er tidligere ført som *V. ornatus*, men regnes i dag oftest som samme art, og en genetisk undersøkelse har dessuten foreslått å skille ut dyr fra de vestafrikanske skogene og den tilstøtende savannen som en selvstendig art, *V. stellatus*. Her brukes den brede avgrensningen.

Det er ikke en art man kan anbefale som kjæledyr. Den er sterk, rask og kan forsvare seg med bitt, klør og halesmell. Små dyr er billige og pene, og det har ført til mange impulskjøp. Det vanskelige med arten er ikke fôret, men at den raskt blir svært stor, ofte forblir aggressiv og er svært kostbar å huse og fôre.

Utbredelse og leveområde

Varanus niloticus finnes i det meste av Afrika sør for Sahara og er dessuten utbredt langs Nilen helt opp til Egypt. Den mangler i Saharas ørkener, i Kalahari og i store deler av Afrikas Horn, men er vanlig langs elver og innsjøer i hele resten av området. Den opprinnelige utbredelsen omfatter land som Sør-Afrika, Botswana, Tanzania, Kenya, Uganda, Etiopia, Sudan, Egypt, Tsjad, Nigeria, Mali, Senegal, Ghana og Gabon.

Det finnes innførte bestander utenfor Afrika, bl.a. i Florida, der dyr som er rømt eller satt ut av private holdere, har dannet ynglende bestander. De er ikke med på kartet, som bare viser den opprinnelige utbredelsen. Funn utenfor Afrika på kartet stammer fra slike bestander eller fra dyr i fangenskap.

> **Naturlig utbredelse:** Sør-Afrika, Eswatini, Lesotho, Namibia, Botswana, Tanzania, Mosambik, Zimbabwe, Zambia, Angola, Malawi, Gabon, Kongo, Kenya, Uganda, Kamerun, Den sentralafrikanske republikk, Etiopia, Eritrea, Somalia, Sudan, Sør-Sudan, Tsjad, Egypt, Liberia, Elfenbenskysten, Ghana, Togo, Benin, Burkina Faso, Niger, Nigeria, Mali, Mauritania, Senegal, Gambia, Guinea, Ekvatorial-Guinea, Sierra Leone og Guinea-Bissau.

LEVEOMRÅDE

Varanus niloticus lever i mange slags landskaper: lysåpen skog, tørr savanne, kratt, sumper og mangrove, fra havnivå og opp til omtrent 1.600 m. Felles for dem er at det nesten alltid er vann i nærheten: elver, innsjøer, dammer og midlertidige vannhull. Dyrene er fremragende svømmere og klatrere. Unge dyr ligger ofte på greiner over vannet og lar seg falle ned i det hvis de forstyrres.

Åpne, solbeskinte steder er nødvendige til solbading, og arten sees jevnlig på tak og veier. Den graver selv huler i myk, sandholdig jord eller utvider eksisterende huler, og den bruker sprekker og termittuer som skjul. I de kaldeste delene av utbredelsen i Sør-Afrika overvintrer den i store fjellsprekker eller huler. Egg legges i jord eller i aktive termittuer, der termittene deretter lukker hullet og beskytter eggene.

Arten er dagaktiv og søker aktivt etter mat over store områder.

Stell

TERRARIET

Et voksent dyr på 150-200 cm må ha et anlegg av en helt annen størrelse enn et vanlig terrarium: et svært stort bur med trær å klatre i og et stort basseng å svømme i. Det finnes ingen allment anerkjent, målt minimumsnorm for arten. En hunn av regnskogsformen *V. ornatus* på 131 cm har levd i årevis i et terrarium på 150 × 120 × 140 cm, men for et fullvokst dyr er det for lite. En vanlig tommelfingerregel for jordlevende varaner er minst 5 × 2 × 2 ganger snute-kloakk-lengden, noe som for et dyr på 80 cm fra snute til kloakk gir 400 × 160 × 160 cm. Målene her er derfor fastsatt ut fra voksenstørrelsen og artens levesett: minst 400 × 200 × 150 cm (lengde × bredde × høyde) til ett dyr, og et helt rom eller en sikret utendørs fasilitet er bedre. Arten bør ikke holdes sammen med andre dyr.

Unger kan de første månedene bo i et terrarium på omtrent 120 × 60 × 60 cm (et anslag, ikke dokumentert), men de vokser raskt og må flyttes opp flere ganger. Regn fra starten med at det må bygges et voksenanlegg innen 1-2 år.

Innredning: Bunnen må være dyp (minst 30-40 cm; et anslag) og bestå av en fuktig blanding av jord og sand der dyret kan grave huler; i naturen graver hunnene reir opptil 70 cm ned. Lag minst to eller tre solide skjul av stein, rør eller betonghuler som tåler et sterkt dyr, eller bruk store rør av korkbark. Arten er en dyktig klatrer, så sett opp kraftige greiner og hyller som kan bære minst 10-15 kg. En fast vanndel der hele dyret kan bade, er nødvendig (se vann i avsnittet om fukt).

Byggverk og sikring: Alle luker må kunne låses, og glasset må være herdet, eller fronten lages av tykk akryl. Varmekilder må være skjermet med nett eller i taket, slik at dyret ikke kan nå dem og brenne seg. Elektriske installasjoner må være utenfor rekkevidde. Bruk materialer som kan vaskes av, for et så stort dyr søler mye.

TEMPERATUR

Varanus niloticus er en solelsker. Bakgrunnstemperaturen om dagen skal være 26-32 °C; en voksen hunn av regnskogsformen *V. ornatus* er holdt frisk i mange år ved 25 °C om vinteren og 32 °C om sommeren. Angivelsene for solplassen svinger fra 30-35 °C til 45 °C, så sikt mot en overflatetemperatur på 35-45 °C, målt med et infrarødt termometer på stedet der dyret ligger. Høyere solplasstemperaturer er ikke dokumentert for arten. Natten er ikke dokumentert i tall; 22-26 °C er et anslag.

Det viktigste er en stor temperaturgradient, slik at dyret selv kan velge mellom en kald og en varm ende. Bruk en eller flere kraftige lamper over en stor flate av stein eller tre og regulér dem med termostat. Alle varmekilder må være skjermet. Følg med på dyrets atferd: et dyr som ligger bredt utstrakt på solplassen i timevis, har for lite varme, og et dyr som står med åpen munn og søker skygge, har for mye. Mål temperaturen flere steder med digitale termometre. I de kaldeste delene av utbredelsen går arten i delvis vinterhvile, men det er verken nødvendig i fangenskap eller for å få den til å yngle.

Les mer: Varme og temperatur

LUFTFUKTIGHET OG VANN

Arten er knyttet til vann, og luftfuktigheten skal ligge omkring 50-70 %, med et fuktigere område i de dypere lagene av bunnen og et tørrere ved solplassen. Fuktighetstallene er et anslag og ikke dokumentert for arten i fangenskap. En fuktig, dyp bunn gir både en grav å skjule seg i og et sted der luftfuktigheten holdes oppe, uten at hele anlegget blir vått.

Vann: Vanndelen er en fast del av anlegget. Den må være stor nok til at hele dyret kan ligge dypt i vannet og svømme, og som en rettesnor 30-50 cm dyp med en lett inngang, slik at dyret lett kommer opp igjen. Vannet holdes ved 24-28 °C (et anslag). Dyr av den størrelsen søler i vannet, og det må derfor ha et kraftig filter eller skiftes ofte, i praksis ofte hver dag. Vanndelen er også den sikreste måten å holde dyret rent og hydrert på.

LYS OG UVB

Arten er dagaktiv og soler seg mye, og UVB-lys er nødvendig. Ferguson-sone 3 er et rimelig utgangspunkt, dvs. en UV-indeks på omtrent 1,0-2,6 i den solbeskinte delen av anlegget og opptil ca. 3-7 rett på solplassen, mens dyret kan trekke seg tilbake i skygge. Bruk kraftige UVB-rør eller metalldamplamper som dekker en stor del av solområdet, og skift dem etter produsentens anvisning, typisk etter 6-12 måneder. Nøyaktige UV-verdier for arten er ikke dokumentert, og tallene er lånt fra praksis for beslektede, dagaktive varaner.

Ha lyset tent 12-13 timer om dagen om sommeren og 10-11 timer om vinteren og styr det med en tidsbryter. Om natten skal det være mørkt.

Les mer: Lys og UVB

FÔRING

I naturen er arten en opportunistisk jeger som spiser meitemark, snegler, krepsdyr og krabber, biller, gresshopper, edderkopper, maur, frosker, padder, fisk, gnagere, øgler, slanger, fugler og eggene deres samt krokodilleegg og -unger, og som også spiser åtsler. Hardskallede bløtdyr er en viktig del av kosten: den kraftige hodeskallen, de stumpe tennene og den buede underkjeven er bygget for å knuse dem. Hos unger består kosten mest av insekter og andre virvelløse dyr, og først senere kommer virveldyr til.

I fangenskap må kosten være variert. Unge dyr får store insekter, for eksempel siklader, gresshopper og kakerlakker, samt snegler og krepsdyr. Også voksne bør ha snegler, muslinger og krepsdyr som en fast del av kosten, supplert med hele fôrdyr som fisk, egg, kyllinger, mus og rotter. En voksen hunn av regnskogsformen er holdt frisk i mange år på ett måltid i uken av rotter, fisk, kyllinger og egg. Hvor ofte unger skal fôres, er ikke dokumentert for arten; daglig til annenhver dag er et anslag.

Fedme er det største problemet i fangenskap og ses ofte ved obduksjon, der fettet sitter langs sidene av kroppen; overvektige hunner er til og med blitt forvekslet med drektige. Dyr i fangenskap beveger seg langt mindre enn i naturen, der de hele tiden er på jakt etter mat eller en partner. Hold derfor kosten variert og mengden nede, og vei dyret jevnlig. Dryss insektene med kalk, og gi jevnlig D3-vitamin hvis dyret ikke får tilstrekkelig UVB. Unngå kvernet storfekjøtt og hundefôr som fast føde. Fôret bør helst gis i en separat skål eller på et fôringssted, slik at dyret ikke får med seg substrat. Vask hender og redskaper grundig etter fôring, fordi rått kjøtt og fisk er en kilde til smitte.

Les mer: Fôrdyr: hold og avl Les mer: Kalk, vitaminer og tilskudd

ATFERD OG HÅNDTERING

Sikkerheten kommer først. *Varanus niloticus* er rask, sterk og svært forsvarsvillig. Når den er truet, reagerer den med å reise seg høyt på beina, krumme ryggen, blåse opp strupen, hvese og slå med halen, og som siste utvei biter den og avgir en illeluktende væske fra kloakken. Bitt fra et voksent dyr kan gi dype, alvorlige sår, klørne er skarpe som skalpeller og kan flå opp huden, og selv et lite dyr kan gi et halesmell som etterlater en brennende, rød stripe. Et stort dyr som vrir seg i hendene, er vanskelig å holde, og kraftige skinnhansker er sett revet i stykker. Unge dyr bruker særlig halen i forsvar.

Mange dyr blir ikke tamme, selv om de er blitt håndtert fra de var små, og voksne dyr i fangenskap oppfører seg ofte aggressivt. Håndtering bør derfor ikke være en daglig rutine. Hold dyrene i ro, flytt dem bare når det er nødvendig, og arbeid alltid to personer sammen ved et stort dyr. Bruk kraftige hansker, lange ermer og øyebeskyttelse. Ta aldri tak i halen.

Arten er solitær og bør holdes alene. To dyr i samme anlegg kan slåss: forsøk på å sette to voksne hunner av regnskogsformen *V. ornatus* sammen er endt i slagsmål i løpet av sekunder, og hannene kan bekjempe hverandre voldsomt. Som alle krypdyr kan arten bære salmonella i avføringen. Vask hendene med såpe etter all kontakt med dyr, anlegg og vann, hold dyr og redskaper unna kjøkkenet, og la ikke barn eller personer med svekket immunforsvar ha kontakt.

Les mer: Karantene og hygiene

Avl

KJØNNSMODNING OG KJØNNSBESTEMMELSE

Kjønnene ligner hverandre, så sikker kjønnsbestemmelse krever undersøkelse av kloakkområdet, ultralyd eller prøver hos en veterinær med erfaring med krypdyr. Kjønnsmodningen varierer mellom bestandene. I Tsjad og Mali er hunnene kjønnsmodne ved en snute-kloakk-lengde på 34-48 cm etter omtrent to år, mens dyr i det sørlige og sentrale Afrika er omtrent 120 cm lange når de blir kjønnsmodne etter tre-fire år. Hunner må ha en god kroppsvekt før de settes i avl, men mer presise vekt- og alderskrav er ikke dokumentert.

PARRING

I naturen yngler arten én gang i året, med sesong fra juni til oktober, og paringen følger typisk regntiden. Hannene forsvarer store territorier og bryter med hverandre, mens selve paringen ikke er så voldsom som hos mange andre varaner. Arten parer seg med flere partnere. I fangenskap er avl sjelden, men det har lyktes i zoologiske hager, og en vinterhvile er ikke nødvendig for å få dyrene til å yngle. Hvordan dyrene best settes sammen, er ikke dokumentert. Introduksjon av to så store og forsvarsvillige dyr må skje under overvåking og med mulighet til å skille dem øyeblikkelig.

Jomfrufødsel er dokumentert hos regnskogsformen *V. ornatus*: en hunn som aldri hadde vært sammen med en hann, la et kull der to egg inneholdt fosterutviklede unger. Egg fra hunner som holdes alene, er altså ikke nødvendigvis ubefruktede.

EGGLEGGING OG KULL

Kullet avhenger av hunnens størrelse, og angivelsene svinger fra 5-60 egg (i gjennomsnitt omtrent 25) til 20-60 egg (i gjennomsnitt omtrent 35). I naturen legges ett kull i året, omtrent fire uker etter paringen. Hun graver et hull i sandholdig jord nær vannet, opptil 70 cm dypt, eller i en aktiv termittue og legger eggene over to til tre dager. Eggene er omtrent 6 × 4 cm. Hos regnskogsformen *V. ornatus* har kull i fangenskap vært på 12-21 egg, lagt med 12-16 måneders mellomrom. En hunn begynte å prøvegrave åtte dager før eggleggingen, la 21 egg på omtrent 30 minutter og forsvarte dem etterpå; en annen gang spiste hun noen av eggene før de ble samlet inn.

I fangenskap trenger hunnen en stor eggleggingskasse eller et dypt, fuktig lag sand og jord der hun kan grave, gjerne et rolig sted vekk fra publikum og forstyrrelser. Mangler hun et egnet sted, kan hun holde tilbake eggene, noe som er livsfarlig. Oppsøk veterinær hvis hunnen er tydelig drektig og ikke legger.

INKUBASJON

Eggene flyttes forsiktig til en rugemaskin uten å bli vendt og legges i fuktig vermikulitt eller perlitt. Egg fra et oppdrettet par klekket etter 28 uker ved 27-29 °C og 90 % luftfuktighet, og seks-sju måneder er den vanlige angivelsen. Rugetiden varierer mye: i fangenskap er egg klekket etter 120-126 dager ved 30 °C og etter 141-150 dager ved 27-30,5 °C, mens utviklingen i naturen tar 6-9 måneder og noen ganger opptil ett år. I et kull fra en hunn uten hann, ruget ved 27 °C i vermikulitt med vann i forholdet 1:2 etter vekt, gikk de fleste eggene til. Selve klekkingen tar fra 15 minutter til sju timer. I naturen venter ungene noen ganger på regn som bløtgjør den harde tuen, og ungene kan bli noen dager i termittuen før de sprer seg.

Les mer: Luftfuktighet, sprøyting og ventilasjon

OPPDRETT AV UNGER

Ungene er 17-30 cm lange (omtrent 13 cm fra snute til kloakk) og veier omtrent 26 g ved klekkingen. De får små insekter og snegler, gjerne daglig (et anslag), pudret med kalk, og vokser raskt. Hold dem enkeltvis, da de ellers spiser eller skader hverandre. Planlegg på forhånd hva som skal skje med dem: dyrene blir store, farlige og dyre.

Helse og vanlige feil

Arten er hardfør i naturen, men dyr i fangenskap har typisk problemer som skyldes for lite plass, feil varme og lys eller for mye og for ensidig kost. De viktigste problemene er:

- Fedme, særlig ved gnagere som hovedføde, overfôring og for lite bevegelse. Fedme ses ofte ved obduksjon.
- Urinsyregikt og bakterieinfeksjoner, som er blant de hyppigste dødsårsakene hos varaner i fangenskap.
- Beinsvekkelse (metabolsk beinsykdom) ved for lite UVB, kalk og D3-vitamin: bløte kjever, krumme lemmer, skjelvinger.
- Tarminfeksjoner. Et seks år gammelt dyr døde plutselig av en alvorlig tarmbetennelse med *Pseudomonas aeruginosa*, en bakterie som var motstandsdyktig mot flere vanlige antibiotika. Behandling krever derfor en veterinær og en dyrking av bakterien.
- Parasitter i tarmen, særlig hos viltfangede dyr, og sykdommer som oppstår ved stress og feil varme.
- Eggleggingsvansker hos hunner uten et egnet reirsted.
- Forbrenninger fra uskjermede varmekilder og skader fra slagsmål eller klør og bitt.
- Salmonella, som dyret kan bære uten å være sykt, og som kan smitte til mennesker.

Dyr i handelen er trolig nesten alltid importerte, fordi arten bare er avlet få ganger i fangenskap. Det betyr stress og transportskader, parasitter og risiko for at dyret er svekket fra starten. De fleste dyr som kjøpes som små, blir aldri voksne, og de som gjør det, ender ofte hos redningsorganisasjoner eller settes ut i naturen når de blir for store. Det er trolig en del av forklaringen på de innførte bestandene i Florida.

Oppsøk veterinær med erfaring med krypdyr hvis dyret går ned i vekt, ikke spiser, har vedvarende løs avføring, hevelser eller bløte bein. Avtal på forhånd hvem som kan hjelpe, og hvordan et stort dyr kan transporteres trygt.

Les mer: Kjøp av dyr: oppdrett, viltfangst og transport

Spør alltid dine kloke bekjente

Veiledningen er et godt sted å begynne, men den kan ikke erstatte erfaring. Dyr er forskjellige, og mye av det viktigste lærer man av dem som har holdt arten i årevis. Snakk med en oppdretter, en erfaren holder eller en veterinær med kunnskap om krypdyr og amfibier før du skaffer deg dyret - og igjen hvis noe virker galt.